

بررسی ویژگی‌های جمعیتی موثر بر میزان مشارکت روستاییان در روند توسعه روستایی (مطالعه موردی شهرستان ایجرود)

علی اکبر عنابستانی^۱

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد

حمید شایان

دانشیار جغرافیای روستایی دانشگاه فردوسی مشهد

علی اکبر تقیلو

دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۰۵/۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۲/۲۹

چکیده

مشارکت مردم در توسعه روستایی بی‌گمان مستقیم‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و مطلوب‌ترین راهبرد امروز ادبیات توسعه روستایی است، با این وجود کاربرد آن در برنامه‌ریزی‌های روستایی با چالش‌های مختلفی روبرو است. هدف از تحقیق حاضر شناخت ویژگی‌های جمعیت افراد مشارکت‌گرا در مناطق روستایی و میزان اثرگذاری این ویژگی‌ها بر مشارکت روستاییان می‌باشد. روش تحقیق در این مطالعه توصیفی-تحلیلی و همبستگی است که بخش عمده‌ای از داده‌های آن بر اساس مطالعات میدانی و با روش نمونه‌گیری (کوکران) از سطح ۴۶۰ خانوار نمونه‌ی منطقه جمع‌آوری شده است. نتایج نشان می‌دهد که جمعیت با مشارکت رابطه معنی‌داری (۰/۴۷۳) ندارد. بنابراین اندازه جمعیت در روستاها تا حدود زیادی وابسته به عوامل طبیعی منطقه می‌باشد و از کارکردهای انسانی همانند میزان خدمات که به روستاهای پر جمعیت از آن برخوردارند، تاثیر کمتری گرفته است. متغیر سن از متغیرهای فردی با میزان ۰/۱۱۶ بیشترین تاثیر را بر میزان مشارکت مردم دارد. متغیر سواد به صورت غیرمستقیم بر میزان مشارکت تاثیر داشته و ضریب تاثیر سواد ۰/۴۴- می‌باشد. میزان مشارکت (۱/۷۴) در منطقه کمتر از حد انتظار است و از متغیرهای جمعیتی سن بصورت مستقیم با ضریب تاثیر ۰/۱۱۶، سواد و شغل به طور غیر مستقیم مشارکت را از خود متاثر می‌سازند. بنابر نتایج بدست آمده تنها راه پیشبرد توسعه مشارکتی فراهم ساختن زمینه‌های مشارکت از قبیل آموزش توأم با تجربه و تسهیل قوانین مشارکتی است.

واژگان کلیدی: مشارکت، جمعیت، سن، شغل، سواد، ایجرود.

۱- مقدمه

۱,۱ طرح مسأله و بیان اهداف تحقیق

در دهه‌های اخیر توجه به پدیده مشارکت و تأکید بر نقش آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل توسعه تا حد بسیاری ناشی از تجربه شکست برنامه‌های توسعه در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ می‌باشد. در بررسی برنامه‌ها، عدم بهره‌مندی از مشارکت مردم به‌عنوان عامل اصلی شکست برنامه‌های توسعه ارزیابی شده است. آنچه از جریان برنامه‌ریزی توسعه در دهه‌های گذشته برمی‌آید، بیانگر این امر است که این برنامه عمدتاً مبتنی بر طراحی متمرکز^۱ و از بالا به پایین^۲ بوده است. نارسایی این رهیافت‌ها آن بوده است که عموماً اغلب مردم به‌ندرت در برنامه‌ریزی توسعه شرکت داده شده‌اند و معمولاً نقش فعالی در برنامه‌های توسعه نداشتند. لیکن در دهه ۱۹۸۰ توجه بسیاری از اندیشمندان برنامه‌ریزی اجتماعی به طراحی جدید تحت عنوان از پایین به بالا^۳ و یا مشارک معطوف گردیده است (نیازی، ۱۳۸۱: ۳۸). بنابراین شناخت ویژگی‌های جمعیتی که عنصر اصلی مشارکت است و می‌توان روند مشارکت را تسهیل نماید. جمعیت اولین و مهم‌ترین عنصر در ایجاد تشکلهای محلی برای مشارکت در فرایند توسعه روستایی به شمار می‌رود (دانش خوشبو، ۱۳۴۹: ۵۶) و (نوروزی فر، ۱۳۸۰: ۶۹) در تشکیل و شکل‌گیری گروه‌های مشارکتی و بطور کلی مشارکت علاوه بر تعداد جمعیت که متغیر بسیار مهمی به شمار می‌رود سایر شاخص‌های جمعیتی نظیر سطح سواد، نوع شغل و ترکیب سنی الگوهای سکونتگاهی در اهمیت حیاتی است. با توجه به اینکه مشارکت محصول کنش هدفمند افراد است و این کنش هدفمند مستلزم وجود برخی زمینه‌هاست. یکی از این زیرساخت‌ها سطح تحصیلات افراد کنشگر است که میزان مشارکت را تحت تاثیر قرار داده و کمیت و کیفیت آن را تعیین می‌کند. اشتغال و زمینه‌های شغلی از دیگر متغیرهایی است که مشارکت را رشد و محدود می‌کند. همگنی اشتغال همگنی اهداف را به دنبال دارد که مشارکت بر پایه‌ی آن شکل می‌گیرد. بنابراین نوع شغل می‌تواند به‌عنوان یکی دیگر از متغیرهای موثر در مشارکت مطرح باشد که زمینه همگنی اهداف را برای مشارکت به همراه می‌آورد. علاوه بر مسائل فوق موثر بر مشارکت، سن کنشگران و بهره برداران نیز در میزان همکاری‌ها در تحقیق اهداف جمعی می‌تواند به‌عنوان متغیر تعیین کننده عمل کند زیرا تجربیات گذشته افراد در زمینه کارهای گروهی، میزان گرایش مردم به مشارکت در زمینه‌های مختلف تحت تاثیر قرار می‌دهد.

۱,۲ بررسی پیشینه‌ی موضوع - در زمینه میزان مشارکت مردم مطالعات زیادی صورت گرفته است که از جمله آن‌ها

می‌توان به موارد زیر اشاره نمود :

عبدی و همکاران (۱۳۸۸) در ارایه راهکارهای جلب مشارکت ساکنان مناطق اسکان غیررسمی معتقدند که انتظار می‌رود با بهره‌گیری از ابزارهای موثر در جهت ایجاد انگیزه مشارکت که از بنیادی‌ترین ابعاد اجتماعی توسعه می‌باشد و متأسفانه کمتر ملحوظ گردیده، راه برای حضور فعال ساکنان در ارتقا سکونتگاه خود هموار گردد. حجازی و عباسی (۱۳۸۶) در بررسی عوامل موثر بر مشارکت مجریان در طرح تعادل دام و مرتع به این نتیجه

1 - Blueprint

2 - Up-to-Down

3 - Down -to -UP

می‌رسند که متغیرهای مربوط به ویژگی‌های فردی، متغیر تحصیلات و از میان متغیرهای مربوط به روش آموزشی-ترویجی، مراسم نمادین و ملاقات با کارشناسان منابع طبیعی به ترتیب بیشترین تاثیر را در مشارکت مجریان در تحقق برنامه‌های طرح تعادل دام و مرتع دارند. نتیجه تحقیقات رگرسیون لوجستیک خلیقی و همکاران (۱۳۸۵) نشان می‌دهد که از میان عوامل متعدد، به ترتیب دانش بومی، مالکیت واحد دامی و مهاجرت با احتمال ۶۲ درصد بیشترین تاثیر را در روند مشارکت روستاییان در بهره‌برداری بهینه از مراتع داشته‌اند. مقیمی و همکاران (۱۳۸۷) در بررسی تاثیر ویژگی‌های شخصیتی و خصیصه‌ای کارکنان سازمان آموزش و پرورش خراسان رضوی بر میزان مشارکت آن‌ها در نظام پیشنهادها به این نتیجه می‌رسند که میان ویژگی‌های شخصیتی منبع کنترل، سازگاری با موقعیت و عزت نفس کارکنان مشارکت‌کننده و غیر مشارکت‌کننده در نظام پیشنهادها تفاوت معناداری وجود ندارد.

بلیک ژانت الیزابت (۱۳۸۶) معتقد است با در نظر گرفتن دو اصل اهمیت دانش سنتی و میراث فرهنگی معنوی توسط جوامع محلی و بومی این الزام استنباط می‌شود که حکومت باید مشارکت با درجه بالای جوامع محلی در تمام مراحل حفاظت از محیط زیست (از سیاست‌گذاری تا مدیریت) را تضمین نماید. وثوقی و فرجی (۱۳۸۵) در پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه عوامل موثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی نشان می‌دهند که متغیرهای سواد، فراهم بودن فرصت‌های شغلی، میزان مالکیت زمین، عضویت در گروه، اطلاعات، اعتماد مردم به یکدیگر، اعتماد مردم به دولت و عوامل انگیزشی دارای رابطه معناداری با متغیر میزان تمایل مالکان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی می‌باشند. آرایش و حسینی (۱۳۸۹) در تحلیل رگرسیونی عوامل موثر بر مشارکت مردم در حفظ، احیا، توسعه و بهره‌برداری منابع طبیعی تجدید شونده از دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی استان ایلام نشان می‌دهند که بین متغیرهای عوامل سیاسی - قانونی، اجتماعی - فرهنگی، قابلیت‌های مروجین منابع طبیعی، ساختار و برنامه‌ریزی تشکیلات ترویج، متغیرهای اقتصادی و روان‌شناختی با متغیر مشارکت مردمی رابطه وجود دارد. هاشمی و همکاران (۱۳۸۸) در بررسی عوامل اجتماعی و روانی موثر بر مشارکت سیاسی مردم شهر تهران نشان می‌دهند بین متغیرهای سن، وضعیت تاهل، سطح تحصیلات، انعطاف مذهبی، درجه مذهبی بودن، رضایت از زندگی، آزادی سیاسی و... با میزان مشارکت سیاسی رابطه و همبستگی معناداری دارد. ابروانی و همکاران (۱۳۸۸) در تحلیل عوامل تاثیرگذار بر مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه آبرسانی بخش جرقویه شهرستان اصفهان معتقدند که عواملی چون مشارکت در حفاظت و توسعه فنی شبکه، مشارکت در افزایش بهره‌وری آبیاری، مشارکت در توزیع بهینه آب، مشارکت در فعالیت‌های گروهی و همکاری با ادارات دولتی آب حدود ۷۲ درصد کل زمینه‌های مشارکت کشاورزان عضو تشکل آب بران را در مدیریت شبکه آبرسانی مشخص می‌کند.

و از منابع خارجی نیز می‌توان به تعدادی از آن‌ها اشاره نمود که با تحقیق حاضر دارای شباهت می‌باشند. از جمله: چکوی (۲۰۱۱) معتقد است که مشارکت کنندگان را بطور معمول، به امید شناسایی مسائل عمومی، ترغیب می‌کند با دید دقیق‌تری رو به جلو حرکت کنند. گوو (۱۹۸۳) در بررسی مشارکت سوی دیگر مفهوم توسعه روستایی (آن چگونه می‌تواند انجام شود؟) نشان می‌دهد که توانمندی رویکرد مشارکت با استفاده از توزیع مجدد قدرت باید

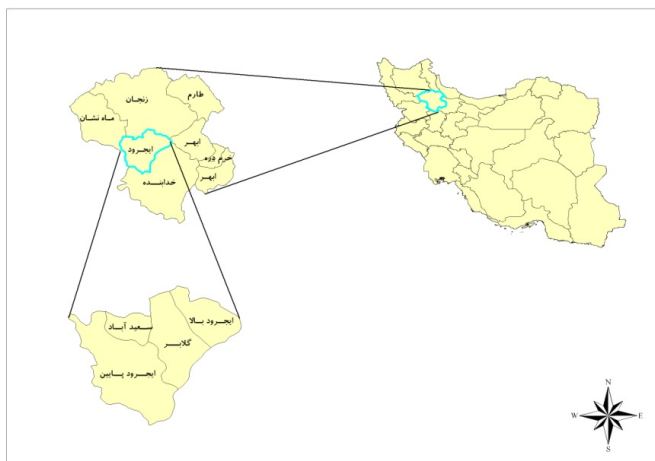
1 - Barry Checkoway

2 - David D. Gow

همراه با ظرفیت‌سازی قابلیت‌های محلی عملی خواهد بود. فراروا (۲۰۰۲) با استفاده از داده‌های نظر سنجی پاسخ‌دهندگان روستایی تانزانیا، معتقد است که نابرابری در سطح روستا، که بر اعضای هرگروه تاثیر منفی دارد، وجود دارد. این اثر به خصوص برای مردم نسبتاً ثروتمند، در زمانی که ثروت بطور نسبتاً عینی اندازه‌گیری می‌شود و هم وقتی که ذهنی تعریف می‌شود، قابل توجه است.

۱,۳ محدوده و قلمرو پژوهش

شهرستان ایجرود به‌عنوان یکی از شهرستان‌های استان زنجان، ۷ درجه ۴۹ دقیقه تا ۸ درجه ۳۵ دقیقه عرض شمالی و ۳۶ درجه ۵ دقیقه تا ۳۶ درجه ۳۴ دقیقه طول شرقی را قرار گرفته است (سازمان برنامه بودجه، ۱۳۷۶: ۳). شهرستان ایجرود حدود ۱۸۲۹ کیلومتر مربع مساحت دارد. از سمت شمال و شمال غرب به شهرستان‌های زنجان و ماهنشان، از سمت شرق به شهرستان ابهر، از جنوب و جنوب شرق به شهرستان خدابنده و از سمت غرب با استان کردستان همجوار است. این شهرستان از نظر ارتباطی در مسیر جاده زنجان به کردستان و در فاصله ۳۵ کیلومتری مرکز استان واقع شده است.

نقشه شماره ۱: محدوده جغرافیایی شهرستان ایجرود

۱,۴ روش‌شناسی تحقیق

تحقیق بر مبنای روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و آماری، و داده‌های اطلاعاتی لازم بر اساس مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی است. ابزار اصلی به کار رفته در گردآوری اطلاعات، پرسشنامه و مصاحبه است. در این تحقیق از برنامه‌های کامپیوتری مرتبط با دانش جغرافیا نظیر ArcGIS، Excel و SPSS در تجزیه و تحلیل استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق روستاهای شهرستان ایجرود در استان زنجان انتخاب شده‌اند. شهرستان ایجرود در ۳۵ کیلومتری جنوب غربی زنجان واقع شده، از نظر تقسیمات کشوری، این شهرستان دارای ۲ بخش، ۲ شهر، ۴ دهستان و تعداد ۷۶ روستا و به مساحت ۱۸۳۹ کیلومتر مربع و با جمعیت ۳۶۷۴۴ نفر که ۹۰٪ آن روستانشین هستند. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ از این تعداد روستاها ۶۱ روستا بالای ۲۰ خانوار با جمعیت ۳۲۳۵۴ در قالب ۸۱۳۹ خانوار به عنوان جامعه آماری مورد مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است.

جامعه نمونه بر اساس فرمول شارپ- کوکران از کل روستاهای مورد مطالعه ۳۶۷ خانوار تعیین شد، که براساس اصل تناسب بین روستاهای هدف توزیع شدند. با توجه به این اصل، حجم نمونه در روستاهای بین ۲۰ تا ۱۰۰ خانوار کمتر از ۷ نمونه تعیین شد. اما جهت دستیابی به نتایج نزدیک به واقعیت از هر یک از این روستاها پرسشنامه پر شد که حجم نمونه را به ۴۶۰ مورد افزایش داد. فرمول شارپ- کوکران جهت تعیین حجم نمونه به قرار زیر است (بیگدلی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۸).

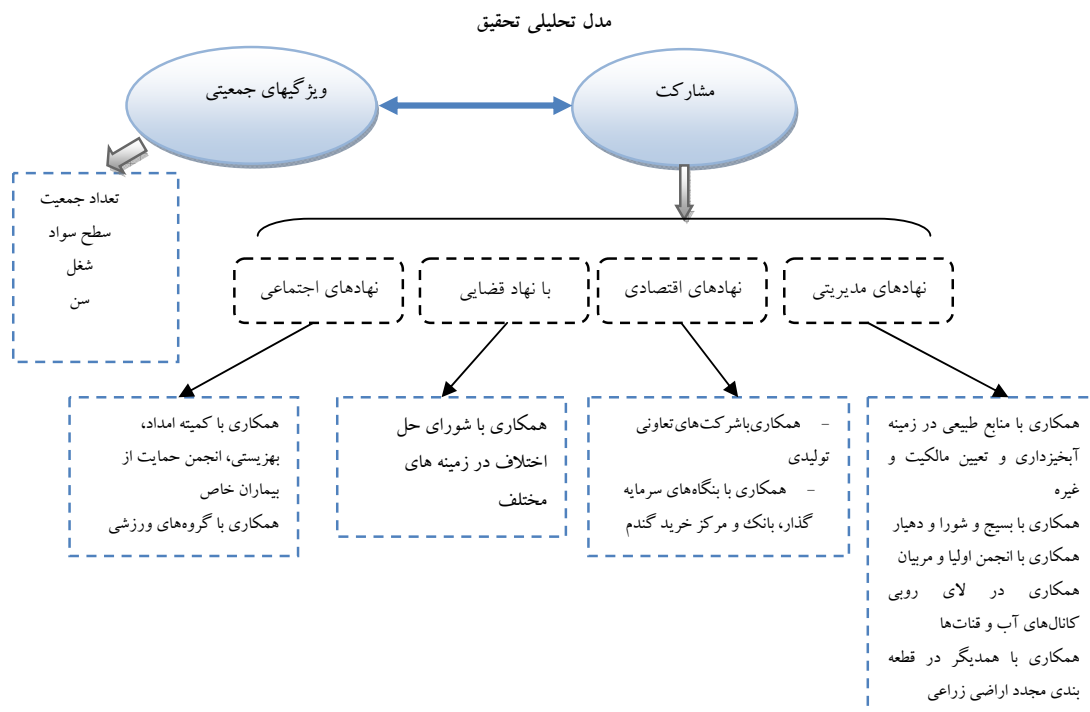
$$n = \frac{N.Z_{\alpha}^2.\delta_{X^2}}{d(N-1) + Z_{\alpha}^2.\delta_{X^2}}$$

در این تحقیق تاثیر جمعیت بر مشارکت را براساس تعداد، سواد، سن و شغل مورد آزمون قرار داده می‌شود و با توجه به مسائل فوق، پرسش اصلی تحقیق بدین صورت مطرح می‌شود: آیا ویژگی‌های جمعیتی (سن، سطح تحصیلات و نوع شغل) بر میزان مشارکت تاثیرگذار است؟ و اگر عوامل جمعیتی بر میزان مشارکت تاثیر داشته باشد، نحوه تاثیر آن‌ها بر مشارکت چگونه است؟ پاسخ موقت به سوالات فوق، فرضیات تحقیق را تشکیل می‌دهد که بصورت زیر است:

- به نظر می‌رسد بین عوامل فردی با میزان مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین اندازه جمعیت با میزان مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۱,۵ متغیرهای تحقیق

متغیرهای تحقیق حاضر در دو بخش متغیر مستقل (ویژگی‌های جمعیتی) و متغیر وابسته (مشارکت) مورد آزمون قرار گرفته است. ویژگی عمده متغیر مشارکت، جنبه رسمی بودن آن است و بیشتر مشارکت رسمی روستائیان را مورد سنجش قرار گرفته است. بر اساس این متغیرها مدل تحلیلی تحقیق به قرار زیر است.

۶.۱ ویژگی‌های اجتماعی منطقه

از کل جمعیت روستایی شهرستان در سال ۱۳۸۵ بالغ بر ۳۲۴۰۰ نفر در قالب ۸۱۳۹ خانوار در روستاهای بالای ۲۰ خانوار زندگی می‌کنند که می‌توان گفت معادل ۹۷ درصد از کل جمعیت در روستاهای بالای ۲۰ خانوار ساکن بودند. براساس آمار سال ۱۳۸۵ جمعیتی معادل ۳۶۷۴۴ نفر در نقاط روستایی شهرستان ایجرود ساکن بودند. از این مقدار ۱۷۲۹۱ نفر معادل ۴۷ درصد مرد و تعداد ۱۹۴۵۳ معادل ۵۳ درصد زن بوده است. از این جمعیت ۳۰ درصد ۱۴-۰ ساله، ۱۵ درصد در گروه سنی ۴۵-۱۵ ساله، ۱۴ درصد در گروه سنی ۶۵-۴۵ سال و ۱۸ درصد جمعیت در گروه سنی بالای ۶۵ سال قرار داشتند.

بررسی ترکیب اشتغال در شهرستان نشان می‌دهد که از جمعیت فعال شهرستان در سال ۱۳۸۵، ۶۳/۹ درصد در بخش کشاورزی، ۳۰/۸ درصد در بخش خدمات و ۵/۳ درصد در بخش صنعت مشغول به فعالیت هستند. در سال ۱۳۷۵، ۶۷/۵۴ درصد در بخش کشاورزی، ۱۶/۶۲ درصد در بخش صنعت و ۱۵/۱۶ درصد در بخش خدمات فعالیت داشتند.

جدول (۱) چگونگی توزیع سنی و جنسی جمعیت در شهرستان ایجرود- ۱۳۸۵

گروه‌های سنی به سال	جمعیت کل			جمعیت شهری			جمعیت روستایی			
	جمع	مرد	زن	جمع	مرد	زن	درصد	جمع	مرد	زن
۰-۱۴	۱۱۰۰۵	۵۵۶۸	۵۴۳۷	۹۲۵	۴۷۹	۴۴۶	۳۰/۲	۱۰۰۸۰	۵۰۸۹	۴۹۹۱
۱۵-۴۴	۱۷۷۴۹	۷۸۰۴	۹۹۴۵	۱۹۷۶	۱۰۸۱	۸۹۵	۴۷	۱۵۷۷۳	۶۷۲۳	۹۰۵۰
۴۵-۶۴	۴۹۷۵	۲۲۵۲	۲۷۲۳	۳۳۳	۱۵۶	۱۷۷	۱۴/۴	۴۶۴۲	۲۰۹۶	۲۵۴۶
بالای ۶۵	۳۰۱۵	۱۶۶۷	۱۳۴۸	۱۹۹	۱۱۱	۸۸	۸/۴	۲۸۱۶	۱۵۵۶	۱۲۶۰
جمع	۳۶۷۴۴	۱۷۲۹۱	۱۹۴۵۳	۳۴۳۳	۱۸۲۷	۱۶۰۶	۱۰۰	۳۳۳۱۱	۱۵۴۶۴	۱۷۸۴۷

منبع: مرکز آمار ایران- سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۸۵

در سرشماری ۱۳۸۵ از ۳۳۰۳۹ فر جمعیت بالای ۶ ساله شهرستان ۲۳۹۵۴ نفر یعنی ۷۳ درصد باسواد و ۹۰۸۵ نفر معادل ۲۳ درصد بی‌سواد بودند. در این سال نسبت با سواد در نقاط شهری ۸۴ درصد و در نقاط روستایی ۷۱ درصد بوده است این نسبت در سال ۷۵ در نقاط شهری ۷۹/۴۷ درصد و در نقاط روستایی ۶۴/۴۰ درصد بوده است. بیشترین تعداد باسوادان در سطح شهرستان مربوط به گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله در نقاط شهری و ۱۴-۱۰ ساله در نقاط روستایی می‌باشد.

۲- مفاهیم نظری

الف/ مشارکت - توسعه روستایی بر مبنای مشارکت مردمی از اواخر دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ بصورت گسترده مطرح شد تمرکز اصلی نظریات این گروه بر دو اصل در توسعه روستایی یکپارچه به مثابه توسعه ملی و مشارکت مردم مبتنی بود (عبری و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳۴). از مشارکت تعاریف مختلف و بسیار متفاوتی انجام شده است. کلمه مشارکت در کتاب فرهنگ معین، به معنی شرکت کردن و انبازی کردن آمده است (یزدان پناه، ۱۳۸۶: ۱۰۶). از منظر نظام‌مندی و کارکردی، مشارکت را سازکاری برای بقاء، توسعه و تعالی نظام اجتماعی دانسته‌اند (گل شیری اصفهانی، ۱۳۸۶: ۱۵۰) در واقع وسیله‌ای است تا مردم به کمک آن و بدون اتکای جدی بر نهادهای دولتی بتوانند بر مشکلات خود فائق آیند و بتوانند نیازهای خود را بر طرف سازند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۱: ۱۱۹). باستن^۱ چهار برداشت متفاوت از مفهوم مشارکت دارد:

۱. مشارکت در معنای ساده بکارگیری نیروی کار انسانی است.
  ۲. مشارکت اغلب به عنوان تلاش برای ترفیع خودتکایی تفسیر می‌شود.
  ۳. رهیافت مشارکتی اغلب تکنیک و فن برای خلق روستای ایدال است.
  ۴. مشارکت به عنوان روش مدیریت پروژه بازتاب می‌یابد (Muraleedharan, 2008: 34).
- «مشارکت عبارت است از برانگیختن حساسیت مردم (اوکلی و مارسدن، ۱۳۷۰: ۳۳) و به کار گرفتن منابع شخصی (محسنی و جاراللهی، ۱۳۸۲: ۱۲) در عملی جمعی، آگاهانه و داوطلبانه است. اما مستقیماً به توزیع قدرت مربوط نمی‌شوند و جنبش‌هایی که زندگی خصوصی را متأثر می‌سازد ولی به‌طور مستقیم با اهداف اقتصادی مرتبط نیستند را نیز در بر می‌گیرد (جباری، ۱۳۷۹: ۷).

بنیادی‌ترین اندیشه زیرساز مشارکت پذیرش اصل برابری مردم است و هدف از آن، همفکری، همکاری و تشریح مساعی افراد در جهت بهبود کمیت و کیفیت زندگی در تمامی زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. مشارکت فراگردی است که از راه آن مردم به دگرگونی دست می‌یابند و دگرگونی را در خود پدید می‌آورند. گرفت و بیراسفورد تحولاتی چون ظهور جنبش‌های اجتماعی جدید، تأمل و بازنگری در مورد نیاز انسان، ظهور مجدد ایده شهروندی و پست‌مدرن را موجب توجه به ایده مشارکت دانسته‌اند (نیازی، ۱۳۸۳: ۱۱۱).

ب/ جمعیت و مشارکت - واژه جمعیت در لغت به معنی تمام افرادی است که در یک ناحیه جغرافیایی اعم از شهر یا روستا زندگی می‌کنند (Sally, 2005: 444) گفته می‌شود. در جمعیت‌شناسی، تمام یا بخشی از ساکنان یک ناحیه

¹ - Bastain

را «جمعیت» می‌گویند. (تقوی، ۱۳۷۸: ۳). جمعیت هر سرزمین معینی دارای عناصری است که توزیع افراد بر اساس آن‌ها، ترکیب خاصی را در طول زمان به خود می‌گیرد. ساخت کل جمعیت نیز از ارتباط تنگاتنگ این ترکیب‌ها به وجود می‌آید و صرفاً از طریق مطالعه آن‌ها قابل شناسایی است (تمنا، ۱۳۸۷: ۶۱). از عواملی که نقش مهمی در تسهیل و تحدید مشارکت دارد ویژگی‌های جمعیت است می‌باشد. ویژگی‌های جمعیتی، از نظر زمان لازم برای مشارکت، شور مشارکت در فعالیت‌های دست جمعی و از نظر نگرش‌های مساعد اجتماعی برای مشارکت، می‌تواند مهم باشد (زیاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۱۹) و به عنوان یک سرمایه و منبع توانمندی‌های لازم را جهت مشارکت اجتماعی فراهم آورد. مقداری از مشارکت به وسیله عواملی چون سطح سواد، سن و انگیزه‌های شخصی تبیین می‌شود و فرصت مشارکت نیز، به دلیل آن که برای افراد متعلق به گروه‌های مختلف متفاوت است، میزان مشارکت را تعیین می‌کند. براساس توضیحات میلبراث در کتاب مشارکت سیاسی، شواهد و مدارک نشان می‌دهد که مشارکت در تمام سطوح بر طبق تحصیلات، شغل و سن متفاوت است (آل غفور و کاشف الغطاء، ۱۳۸۸: ۱۵۰). ترکیب سنی جمعیت، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی از نظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است (کلانتری، ۱۳۷۵: ۲۷). علاوه بر آن سطح سواد در میزان مشارکت مردم بسیار مهم است زیرا مشارکت بر آینده کنش آگاهانه افراد^۱ در امور مختلف است زیرا تشخیص سود و زیان و راهبردهای کسب سود و منفعت به سطح آگاهی افراد بستگی دارد. آگاهی افراد نیز داشتن اطلاعات نیست بلکه چگونگی ترکیب دادها و اطلاعات خام در تحلیلهاست. تحلیل فرایند مشارکت و درک آگاهی از اغراض کنشگران نیز وابسته به آگاهی افراد است که می‌تواند میزان و کیفیت همکاری آن‌ها را تحت تاثیر قرار دهد. افرادی که از سطح تحصیلات بالایی برخوردارند به مشارکت در سطح بالایی گرایش دارند. این فرضیه در مورد افرادی با تحصیلات پایین برعکس است (آل غفور و کاشف الغطاء، ۱۳۸۸: ۱۶۶).

۳- بحث اصلی

۳.۱ میزان مشارکت

وضعیت مشارکت در سطح ۱۱ شاخص و ۶۱ سکونتگاه روستایی شهرستان ایجرود نشان می‌دهد که میانگین مشارکت در آن‌ها ۱/۷۴ می‌باشد. این میزان با توجه به نتایج طیف ۶ گزینه‌ای پرسشنامه‌ها (خیلی زیاد=۵، زیاد=۴، متوسط=۳، کم=۲، خیلی کم=۱، اصلاً=۰) بوده است. سپس بر اساس آزمون t تک نمونه‌ای، عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها با میانگین مشارکت روستاهای شهرستان ایجرود مقایسه گردید. با توجه به نتایج جدول زیر ملاحظه می‌شود که بین میانگین مشارکت روستایی و عدد ۳ اختلاف معنا داری وجود دارد ($p < 0/05$). بنابراین سطح مشارکت روستاهای شهرستان در حد پایین تر از متوسط ارزیابی شده است.

جدول (۳) میانگین مشارکت با میانه نظری ۳

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
میانگین مشارکت	460	1.7409	.66570	.03195

^۱ - کنش هدفمند به کنشی گفته می‌شود که انسان در چهارچوب سود و زیان خویش معاشرت اجتماعی می‌کند.

ادامه جدول بالا

	Test Value = 3					
	t	df	Sig.(2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
میانگین مشارکت	-39.402	459	.000	-1.25908	-1.3219	-1.1963

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

۳,۲ رابطه بین جمعیت و مشارکت

جمعیت، عنصر اصلی مکان و بازیگر مناطق جغرافیایی است. اندازه جمعیت در هر نقطه سکونتگاهی میزان توسعه یافتگی آن سکونتگاه را نشان می‌دهد. روی دیگر قضیه این است که یکی از اهداف توسعه، افزایش مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی می‌باشد. بر این اساس می‌توان ادعا داشت که اندازه جمعیت بایستی با میزان مشارکت مردم رابطه مستقیمی داشته باشد یعنی هر چقدر جمعیت بیشتر باشد به همان اندازه میزان مشارکت نیز بالا رود. اما همیشه این طور نیست زیرا پارامترهای مداخله‌گری بین آن‌ها وجود دارد که رابطه میزان جمعیت را با میزان مشارکت مردم در امور گوناگون تحت تاثیر قرار می‌دهد و مکانیسم علی^۱ را بین آن‌ها شکل می‌دهد. بنابراین در تحقیق حاضر جهت تحلیل دقیق مساله، روستاها را از نظر اندازه جمعیت به چهار دسته طبقه‌بندی کردیم تا از این طریق بتوانیم رابطه اندازه جمعیت و مشارکت را بدست بیاوریم و تحولات و میزان تاثیر پذیری میزان مشارکت مردم را با میزان جمعیت تحلیل نماییم.

جدول(۴)میزان مشارکت بر حسب جمعیت روستاها

نوع روستا	گروه بندی روستاها به خانوار	تعداد	درصد	جمعیت	میانگین جمعیت در هر روستا	میزان مشارکت رسمی
نسبتاً کوچک	۲۰-۹۹	۲۸	۴۶/۷	۴۴۲۴	۱۵۸	۱/۸۷
متوسط	۱۰۰-۴۹۹	۳۱	۵۰	۲۳۹۷۰	۸۸۴	۱/۷۷
نسبتاً بزرگ	۵۰۰-۹۹۹	۲	۳/۳	۴۴۴۰	۲۲۲۰	۲
بزرگ	بالای ۱۰۰۰	۰	۰	۰	۰	۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

یافته‌های جدول ۴ و ۵ نشان می‌دهد که براساس تغییرات تعداد جمعیت و اندازه خانوار روستاها میزان مشارکت رسمی مردم بصورت تصادفی تغییر یافته است. ولی جهت سنجش سطح معناداری آن‌ها از آزمون F استفاده شد که نتایج آن در جدول ذیل آمده است تا با اطمینان زیاد درباره موضوع قضاوت نماییم. برای این منظور روستاها را به سه گروه تقسیم نموده و سپس میزان مشارکت و اندازه جمعیت را مورد آزمون قرار دادیم. بر اساس این جدول میزان همبستگی بین اندازه جمعیت و میزان مشارکت ۷۵۸/۰ محاسبه شده است که این نشان دهنده عدم ارتباط بین این دو متغیر می‌باشد. از طرفی مقدار معنی‌داری آزمون همبستگی ۴۷۳/۰ می‌باشد که بیشتر از خطای ۰/۰۵ است. با توجه

۱- یعنی بین دو متغیر ممکن است متغیرهای دیگری وجود داشته باشد که رابطه آن‌ها را تحت تاثیر قرار دهد. مثلاً A بر B بر C و... تاثیر داشته باشد که رابطه بین آن‌ها را مکانیسم علی گویند.

به آن نتیجه می‌گیریم که بین جمعیت و مشارکت رابطه معنی‌داری وجود ندارد و با افزایش و کاهش جمعیت تغییری در میزان مشارکت مردم ایجاد نمی‌شود.

جدول (۵) رابطه جمعیت و مشارکت

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.213	2	.106	.758	.473
Within Groups	8.145	58	.140		
Total	8.358	60			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

باید در نظر داشت که یکی از عوامل اصلی تشکیل گروه‌های اجتماعی و اقتصادی و بطور کلی مشارکت، زمینه‌های شغلی همگن است. بر این اساس باید انتظار داشت که با افزایش اندازه جمعیت، مشاغل خدماتی جدیدی بوجود آید. با ایجاد مشاغل جدید ناهمگنی جمعیتی از نظر اشتغال افزایش می‌یابد و تنوع شغلی را در جامعه روستایی شکل می‌دهد و ممکن است رابطه بین جمعیت و مشارکت را تحت تاثیر قرار دهد. بنابراین در ایجاد ارتباط، بین مشارکت رسمی و جمعیت متغیر سومی بنام شغل مطرح می‌شود که بایستی مورد توجه قرار گیرد. البته ممکن است این سوال پیش آید که آیا تنوع شغلی، تنوع نهادها و تشکلهای مشارکتی رسمی غیر دولتی را از نظر کمی افزایش می‌دهد؟ در پاسخ به این سوال باید به این نکته توجه نمود که، باتوجه به اینکه در روستاهای منطقه مورد مطالعه روند اشتغال در بخش خدمات در حال شکل‌گیری است و هنوز نمی‌توان درباره آن قضاوت نمود و از طرف دیگر بایستی دقت کرد که جمعیت واقع در سن فعالیت در روستاها آنقدر نیست که شغل‌های دیگر به غیر از اشتغال مسلط در روستاها، یعنی کشاورزی، بتواند به‌عنوان یک متغیر قوی، از نظر کمی نهادهای مردمی و مشارکت رسمی را تحت تاثیر قرار دهد و نهادهای تولیدی و خدماتی جدیدی شکل دهد. از این رو این امر می‌تواند تنها بین اندازه جمعیت و مشارکت به‌عنوان پارامتر موثر اما نه تعیین‌کننده ظاهر شود. نکته مهم در این رابطه در منطقه مورد مطالعه این است، اکثر افرادی که در بخش خدمات اشتغال دارند در خارج از روستا مشغول هستند. و روستا به‌عنوان محل سکونت آن‌ها به شمار می‌رود. از این رو برای بررسی رابطه بین میزان مشارکت رسمی و اندازه جمعیت، نوع شغل را با اندازه جمعیت مورد آزمون قرار می‌دهیم.

جدول (۶) رابطه نوع شغل با مشارکت

نوع شغل	تعداد افراد	درصد	میزان مشارکت
کشاورزی	۲۲۴	۶۲	۱/۹۶
خدمات	۱۳۵	۳۸	۱/۴۴
جمع	۳۵۹	۱۰۰	-

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

جدول فوق در ظاهر نشان می‌دهد که بین نوع شغل و میزان مشارکت ارتباط وجود دارد. هر چه همگنی شغل بیشتر باشد میزان مشارکت نیز بیشتر خواهد بود. در ادامه سطح معناداری آن‌ها مورد آزمون قرار خواهد گرفت. برای بررسی رابطه بین اندازه جمعیت و نوع شغل از آزمون F استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است. زیرا تراکم زیاد جمعیت در یک سکونتگاه تنوع اشتغال را نیز به دنبال دارد. بنابراین برای اینکه بتوانیم رابطه بین

اندازه جمعیت و مشارکت را بهتر مورد ارزیابی قرار دهیم. رابطه بین میزان جمعیت و نوع شغل را نیز مورد آزمون قرار می‌دهیم.

جدول (۷) رابطه بین شغل و میزان جمعیت

میانگین جمعیت شاغل خدمات در هر روستا	تعداد شاغلین در خدمات	میانگین جمعیت کشاورز هر روستا	تعداد کشاورز	میانگین جمعیت در هر روستا	تعداد روستا	جمعیت	گروه‌بندی روستاها به خانوار
۱/۶	۴۷	۳/۴	۹۶	۱۵۸	۲۸	۴۴۲۴	۲۰-۹۹
۲/۴	۷۴	۳/۵	۱۱۰	۷۷۳	۳۱	۲۳۹۷۰	۱۰۰-۴۹۹
۷	۱۴	۹	۱۸	۲۲۲۰	۲	۴۴۴۰	۵۰۰-۹۹۹
۰	۰	۰	۰	۰		۰	بالای ۱۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

مقایسه میانگین جدول فوق نشان می‌دهد که هر چه قدر تراکم جمعیت بالا برود میزان تنوع شغلی در روستاها افزایش می‌یابد. نسبت رشد اشتغال خدماتی به اشتغال کشاورزی با میزان تراکم جمعیت رابطه مستقیمی دارد. جهت سنجش سطح معناداری آن‌ها نیز از آزمون t استفاده شد که نتایج آن در جدول ذیل آمده است. برای سنجش آن نسبت شاغلین کشاورزی به خدمات را به دو گروه تقسیم شد و سپس رابطه آن‌ها مورد آزمون قرار گرفت. بر اساس این جدول رابطه بین اندازه جمعیت و نوع شغل ۰/۸۸۸ محاسبه شده است که این نشان دهنده عدم ارتباط بین این دو متغیر می‌باشد. از طرفی مقدار معنی‌داری آزمون همبستگی ۰/۹۱۶ می‌باشد که بیشتر از خطای ۰/۰۵ است. با توجه به آن نتیجه می‌گیریم که در سطح اطمینان ۰/۹۵ رابطه معنی‌داری برقرار نیست و تراکم جمعیت با تنوع شغلی ارتباطی ندارد و افزایش هر واحد در جمعیت تنوع شغلی به همان میزان بالا نرفته است و همچنان شغل کشاورزی در روستاها شغل غالب به شمار می‌رود.

جدول (۸) رابطه معنی‌داری بین شغل و میزان جمعیت

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig.(2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Equal variances assumed	.888	.350	-.105	59	.916	-.01824	.17299	-.36439	.32792
Equal variances not assumed			-.113	23.8	.911	-.01824	.16144	-.35151	.31503

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

با توجه به آزمون مشارکت با اندازه جمعیت، جمعیت با نوع شغل نتیجه می‌گیریم که بین میزان مشارکت و جمعیت رابطه ای وجود ندارد و میزان جمعیت در میزان مشارکت تاثیری نداشته است.

۳,۳ رابطه بین شغل و مشارکت

شکل‌گیری تشکل‌های مدنی، در شکل کلی مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی به نوع اشتغال غالب بستگی دارد. انتظار می‌رود که بین شاغلین بخش کشاورزی و شاغلین بخش خدمات با میزان مشارکت مردم و تشکیل

نهادهای مردمی یک شکل نباشد. همگنی اشتغال زمینه مناسبی را برای مشارکت فراهم می‌نماید. بنابراین می‌توان ادعا داشت که درون گروه‌های شغلی مشارکت در سطح بالایی شکل گیرد تا بین شغلی. برای اثبات ادعای فوق گروه‌های شغلی را به دو بخش اشتغال کشاورزی و خدمات تقسیم و با سطح مشارکت مورد آزمون قرار می‌دهیم. برای بررسی رابطه بین شغل و مشارکت ابتدا همگنی واریانس این دو متغیر را نسبت به همدیگر مورد آزمون قرار دادیم. با توجه به اینکه مقدار آماره $F_{249}/0.05$ بیشتر از خطای 0.05 می‌باشد، بنابراین می‌توان از آزمون F برای بررسی رابطه بین مشارکت و شغل استفاده نمود به عبارتی بر قراری ارتباط بین مشارکت و شغل از طریق این آزمون معتبر و قابل دفاع است. بر اساس جدول F رابطه بین مشارکت و شغل معنی دار نیست زیرا مقدار آماره $0.416/0.05$ بیشتر از خطای آلفای استاندارد 0.05 است. یعنی نوع شغل تاثیری بر میزان مشارکت مردم ندارد.

جدول (۹) رابطه شغل و مشارکت

Levene Statistic	Sig.
1.354a	.249

ادامه جدول بالا

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2.221	5	.444	1.002	.416
Within Groups	189.668	454	.417		
Total	191.889	459			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

جهت بررسی میزان مشارکت در درون شغل‌ها اشتغال را بر اساس فعالیت‌های افراد پرسش شونده‌گان تقسیم می‌کنیم و سپس ارتباط آن‌ها را مورد آزمون قرار می‌دهیم.

جدول (۱۱) مشارکت و نوع شغل

نوع شغل	فراوانی درصد	میانگین مشارکت
کشاورزی	۲۲۴	۱/۹۴
خدمات	۱۳۵	۱/۴۴
صنعت	۱	-
دانشجو	۱۸	۱/۸۸
خانه دار	۱۷	۱/۷۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

جدول فوق نشان می‌دهد که میزان مشارکت مردم در شاغلین بخش کشاورزی بالاتر از بخش خدمات است. یکی از عوامل تبیین‌گر اختلاف مشارکت در بین مشاغل مختلف، تعداد زیاد زیر بخش‌های اشتغال خدماتی است که همگنی آن را کمتر ساخته و به تبع آن سطح مشارکت را پایین آورده است. با توجه به اینکه اشتغال کشاورزی و خدماتی در منطقه غالب است، جهت سنجش میزان مشارکت بین شغلی، این دو شغل را در یک گروه و سایر اشتغال‌ها در گروه دیگر تقسیم بندی کرده و سپس با میزان مشارکت مورد آزمون قرار دادیم.

با توجه به اینکه فرض اساسی در استفاده از جدول آنالیز واریانس همگنی واریانس‌ها می‌باشد بنابراین از آماره آزمون لون برای این منظور استفاده کردیم که با توجه به مقدار معنی‌داری آن (بیشتر از 0.05) فرض برابری واریانس‌ها پذیرفته می‌شود و جدول آنالیز واریانس برای این کار معتبر است. برای سنجش تاثیر شغل بر میزان مشارکت مردم

آزمون F فیشر (آنالیز واریانس) استفاده کردیم که نتایج آزمون در جدول زیر آمده است. همان‌طوری که از داده‌های جدول پیداست مقدار p بیشتر از ۰/۰۵ است. بنابراین می‌توان گفت که گروه‌های شغلی تأثیری بر میزان مشارکت ندارند. به عبارت دیگر رابطه معناداری در سطح خطای ۰/۰۵ بین میزان مشارکت و شغل برقرار نیست.

جدول (۱۲) رابطه بین شغلی و مشارکت

Levene Statistic	Sig.
.182	.670

ادامه جدول بالا

	Sum of Squares	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.496	.496	1.120	.291
Within Groups	191.393	.443		
Total	191.889			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

با توجه به اینکه مشارکت مردم با همدیگر در درون شغل‌ها ممکن است بیشتر از بین شغلی باشد بنابراین جهت سنجش تأثیر نوع شغل بر مشارکت اشتغال را به دو بخش کشاورزی و خدمات تقسیم شد و تفاوت بین آن‌ها را مورد آزمون قرار دادیم که نتایج آن به شرح ذیل است.

جدول (۱۳) رابطه درون شغلی با مشارکت

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Equal variances assumed	2.404	.122	-1.430	357	.154	-.10267	.07182	-.24392	.03857
Equal variances not assumed			-1.401	264.619	.162	-.10267	.07329	-.24698	.04164

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

برای سنجش تأثیر شغل بر میزان مشارکت مردم آزمون t استفاده شد که نتایج آزمون در جدول بالا آمده است. همان‌طوری که از داده‌های جدول پیداست مقدار p بیشتر از ۰/۰۵ است. بنابراین می‌توان گفت که تفاوت شغل تأثیری بر میزان مشارکت ندارد. به عبارت دیگر رابطه معناداری در سطح خطای ۰/۰۵ بین میزان مشارکت و شغل برقرار نیست و میزان مشارکت در افراد دارای شغل یکسان با میزان مشارکت افراد دارای شغل ناهمسان متفاوت نیست. بنابراین نوع شغل بر میزان مشارکت مردم در عمران روستا تأثیر گذار نیست.

۳،۴ رابطه بین سن و مشارکت

برای سنجش تأثیر سن بر میزان مشارکت مردم از آزمون F فیشر (آنالیز واریانس) استفاده شد که نتایج آزمون در جدول زیر آمده است. همان‌طوری که از داده‌های جدول پیداست مقدار p کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین می‌توان گفت که سن افراد رابطه معنی‌داری با میزان مشارکت دارد. طبق جدول زیر مقدار برابری واریانس‌ها برابر با ۰/۸۰۵ بیشتر از ۰/۰۵ است که معتبر بودن رابطه را نشان می‌دهد. و میزان معنی‌داری رابطه نیز ۰/۰۱۰ کمتر از ۰/۰۵۰ است. مقدار

معنی‌داری ارتباط سن و مشارکت نشان می‌دهد که با افزایش سن، میزان مشارکت نیز افزایش یافته است. آزمون دانکن نشان می‌دهد که میانگین مشارکت بین سن ۱ و ۳، ۲ و ۴ یکسان بوده است ولی روند آن‌ها بصورت صعودی می‌باشد. به عبارتی رابطه سن و مشارکت رابطه مستقیم است.

جدول (۱۴) رابطه سن و مشارکت

Levene Statistic	Sig.
.332	.802

ادامه جدول بالا

	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1.657	3.808	.010
Within Groups	.435		
Total			

ادامه جدول بالا

		Subset for alpha = 0.05	
sen		1	2
Duncan	1	1.6289	
	3	1.7277	1.7277
	2		1.8545
	4		1.8720
Sig.		.317	.169

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

با توجه به اینکه نتایج جدول آنالیز واریانس تاثیر سن بر میزان مشارکت را تأیید می‌کرد بنابراین به دنبال این بودیم که چه ارتباطی (تاثیر پذیری مشارکت از سن) بین سن و میزان مشارکت وجود دارد. برای این منظور از آزمون دانکن استفاده کردیم نتایج این آزمون در جدول فوق نشان می‌دهد که بین زیر گروه سنی ۱ با ۳ و ۲ با ۴ میانگین مشارکت یکسان است.

۳،۵ رابطه‌ی بین سواد و مشارکت

جهت سنجش تاثیر سواد بر میزان مشارکت مردم از آزمون t استفاده شد. با توجه به اینکه مقدار آماره خیلی کمتر از ۰/۰۵ نیست می‌توان رابطه بین سواد مشارکت را مورد تحلیل قرار داد. جدول t نشان می‌دهد که مقدار آماره آزمون با فرض برابری واریانس ۰/۳۱۴ بین سطح سواد (متغیر مستقل) و مشارکت (متغیر وابسته) بیشتر از ۰/۰۵ است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بین این دو متغیر رابطه معنی‌داری برقرار نیست. به عبارتی تفاوت معناداری بین سطح سواد با میزان مشارکت وجود ندارد و با افزایش و کاهش سطح تحصیلات، سطح مشارکت تغییری نمی‌یابد.

جدول (۱۵) رابطه سواد و مشارکت

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig.(2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Equal variances assumed	5.953	.015	1.008	458	.314	.06829	.06775	-.06486	.20144
Equal variances not assumed			.958	252.845	.339	.06829	.07125	-.07204	.20862

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

برای سنجش میزان تاثیرگذاری سواد، جامعه آماری از نظر سطح سواد بایستی در مقاطع مختلف تحصیلی بطور یکسان توزیع شود (۹۱ درصد جامعه آماری زیر مقطع راهنمایی می‌باشند) تا نتیجه تاثیر گذاری آن را مورد قضاوت قرار داد.

۳،۶ بررسی میزان تاثیر گذاری هر یک از شاخص‌ها در میزان مشارکت

تحلیل دو سویه ارتباط بین متغیرها نشان داد که برخی از آن‌ها در میزان مشارکت مردم تاثیر دارند و برخی دیگر ارتباط معنی‌داری ندارند. بنابراین جهت مشخص شدن میزان تاثیر گذاری و سهم هر یک از آن‌ها در تبیین میزان مشارکت از آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده گردید. با توجه به ساختار داده های سن، سواد و شغل، که گسسته هستند و با نوع ساختار تعداد جمعیت همخوانی ندارند، تنها متغیرهای سن، سواد و شغل وارد آزمون رگرسیون چند متغیره شدند. جهت سنجش میزان تاثیر شاخص‌های بعد فردی در مشارکت از رگرسیون گام به گام استفاده شد و تنها متغیر سن وارد معادله شد. متغیر سن با ضریب تعیین (R^2) ۰/۱۴۱، بیشترین تاثیر را بر سطح مشارکت داشته است، به طوری که ۱۴ درصد میزان مشارکت را تبیین می‌کند.

جدول (۱۶) شاخص‌های وارد شده از بعد فردی و سهم هر یک در مدل رگرسیون گام به گام

متغیر وارد شده	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
سن	.117a	.141	.012	.66212

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

اهمیت نسبی ابعاد شاخص‌های تاثیر گذار در بعد فردی بر میزان مشارکت نشان می‌دهد. مقدار بتای بدست آمده برای شاخص سن ۰/۱۱۶ است و مقدار معنی‌داری آن ۰/۰۳۰ می‌باشد این امر نشان می‌دهد که شاخص سن تاثیر مستقیمی بر میزان مشارکت دارد و با تغییرات آن میزان مشارکت تغییری می‌کند. متغیرهای شغل و سواد با مقدار بتای ۰/۷۸ و ۰/۴۳ و با میزان معنی‌داری ۰/۱۲۸ و ۰/۴۲۹ تاثیر مستقیم بر میزان مشارکت ندارد.

جدول (۱۷) الگوی رگرسیونی چند متغیره برای تحلیل تاثیر متغیرهای مستقل بر میزان مشارکت

متغیرها	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
ضریب ثابت	1.391	.162		8.595	.000
سن	.072	.033	.116	2.183	.030
شغل	.032	.021	.078	1.523	.128
سواد	.040	.051	.043	.791	.429

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

۳,۷ مدل تحلیل مسیر

در این بخش سنجش نحوه تاثیر متغیرها بر میزان مشارکت مورد بررسی قرار داده می‌شود. لذا جهت تعیین نحوه تاثیر آن‌ها در میزان مشارکت از تحلیل مسیر استفاده شد است. روش تحلیل مسیر برای اولین بار از سوی سویل رایت به منظور توضیح روابط علیتی در جمعیت‌های ژنتیکی ارائه شد. او در این مدل به منظور مطالعه آثار مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای علت بر متغیر معلول استفاده نموده و هدف آنالیز مسیر را وسیله ای برای بیان منطقی همبستگی‌های مشاهده شده بین متغیرهایی که مشمول روابط علی می‌باشند را عنوان کرد. در تحلیل مسیرهلاوه بر آثار مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، می‌توان آثار غیر مستقیم آن‌ها را نیز که از طریق سایر متغیرها بر متغیر وابسته دارند، تحلیل و بررسی نمود(منصوری و همکاران، ۱۳۸۶: ۹۹). جهت بررسی تاثیر کل متغیر مستقل بر متغیر وابسته به شکل زیر عمل می‌کنیم:

میزان تاثیر کل = میزان تاثیر غیر مستقیم متغیرها × ضریب تغییری که از طریق آن ، متغیرها بر مشارکت تاثیر گذاشتند

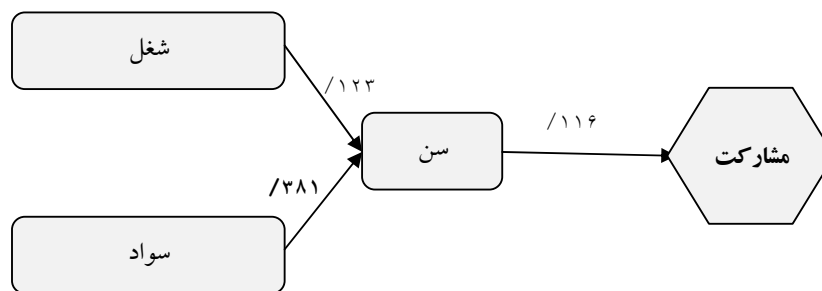
جدول (۱۸) تحلیل مسیر تاثیر گذاری متغیرهای فردی

متغیرها	میزان تاثیر مستقیم	میزان تاثیر غیر مستقیم	تاثیر کل
سن	۰/۱۱۶	ندارد	۰/۱۱۶
سواد	ندارد	-۳۸۱	-۰/۴۴۲
شغل	ندارد	۰/۱۲۳	۰/۰۱۴

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۰

نتایج حاصل از تحلیل نشان داد، متغیر سن از متغیرهای فردی با میزان ۰/۱۱۶ بیشترین تاثیر را بر میزان مشارکت مردم دارد. از میان متغیرهایی که بصورت غیر مستقیم بر میزان مشارکت تاثیر داشتند، متغیر سواد است. ضریب تاثیر سواد ۰/۴۴- می‌باشد منفی بودن ضریب نشان می‌دهد که تاثیر کمتری در میزان مشارکت داشته است. بنابراین جهت تقویت میزان مشارکت مردم در فرایند توسعه روستاها بایستی ابتدا زمینه‌های(قانونی، نهادی، میل دولت به مشارکت سازمان یافته و افزایش آگاهی مردم نسبت به نوع و زمینه های مشارکت)مشارکت را فراهم شود زیرا مشارکت می‌تواند در هر مقطع تحصیلی بر توسعه روستاها موثر واقع شود ولی مهم آن است که زمینه برای مشارکت آن‌ها فراهم شده باشد.

نمودار شماره ۱: تحلیل مسیر ارتباط متغیرها با مشارکت

۴- نتیجه‌گیری و آزمون فرضیه‌ها

نتایج تحقیق در ارتباط با رابطه میزان جمعیت و مشارکت نشان می‌دهد که اندازه جمعیت تاثیر مثبتی بر میزان مشارکت مردم ندارد. طبق منطق تصمیم‌گیری افراد که وضعیت مطلوب را بر وضعیت نامطلوب ترجیح می‌دهند، روستاهای پر جمعیت بایستی سطح توسعه یافتگی روستاها را نشان دهد. بر اساس این منطق از یک طرف، مشارکت به‌عنوان یکی از اهداف و پیامدهای توسعه از طرف دیگر، انتظار این بود که اندازه جمعیت با میزان مشارکت رابطه مستقیم داشته باشد. این در حالی است که یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که جمعیت با مشارکت رابطه معنی‌داری ندارد. (۰/۴۷۳) بنابراین اندازه جمعیت در روستاها تا حدود زیادی وابسته به عوامل طبیعی منطقه می‌باشد و از کارکردهای انسانی همانند میزان خدمات که به روستاهای پر جمعیت از آن برخوردارند، تاثیر کمتری گرفته است. با توجه به اینکه تحقیق مشارکت رسمی را مورد آزمون قرار داده، با تقویت بنیان‌های مشارکت در این روستاها می‌توان از منابع موجود بهره‌وری لازم را کسب نمود و به سطح مطلوبی از توسعه یافتگی دست یازید و مشارکت را در همه روستاها از کم‌جمعیت‌ترین تا پر جمعیت‌ترین آن‌ها در توسعه روستاها بکار گرفت.

پس از بررسی و تحلیل یافته‌های تحقیق به آزمون فرضیات تحقیق می‌پردازیم:

در رابطه با فرضیه اول؛ «به نظر می‌رسد بین عوامل فردی با میزان مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد». متغیرهای بکار رفته در این فرضیه عبارتند از: شغل، سن و سواد. نتایج آزمون آن به شرح زیر می‌باشد:

جدول شماره ۹ رابطه بین شغل به‌عنوان یکی از ویژگی‌های جمعیت و میزان مشارکت را نشان می‌دهد بر اساس این نتایج می‌توان گفت که بین شغل و میزان مشارکت مردم رابطه معنی‌داری (۰/۴۱۶) وجود ندارد. همچنین نتایج جدول شماره ۱۲ که رابطه بین نوع شغل در گروه‌های مختلف با میزان مشارکت مردم نشان‌دهنده عدم معنی‌داری (۰/۲۸۱) میان این دو متغیر است. جهت سنجش دقیق رابطه این دو متغیر میزان مشارکت را در بین گروه‌های درون شغلی مورد آزمون قرار گرفت که نتایج این آزمون نیز نشان‌دهنده عدم ارتباط معنی‌داری (۰/۱۵۴) میان دو متغیر می‌باشد. جهت سنجش تاثیر سن یکی دیگر از ویژگی‌های جمعیت، بر میزان مشارکت مردم از آزمون F فیشر (آنالیز واریانس) استفاده شد (جدول ۱۴) که نتایج آن نشان می‌دهد که میان این دو متغیر رابطه معنی‌داری (۰/۰۱۰) وجود دارد و ضریب تاثیرگذاری آن ۰/۱۱۶ می‌باشد.

جهت سنجش تاثیر سواد بر میزان مشارکت مردم از آزمون t استفاده شد (جدول ۱۵). نتیجه بدست آمده نشان می‌دهد که مقدار آماره خیلی کمتر از $0/05$ نیست بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بین این دو متغیر رابطه معنی‌داری ($0/314$) برقرار نیست.

با توجه به میزان تاثیر گذاری ۱۱ درصدی سن بر میزان مشارکت و عدم ارتباط معنی دار سایر شاخص‌ها می‌توان نتیجه گرفت که ویژگی‌های فردی جمعیت رابطه معنی‌داری با میزان مشارکت ندارد و مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی از متغیرهای دیگری تاثیر می‌پذیرد. بنابراین فرضیه H_1 (فرضیه تحقیق) که دلالت بر معنی‌داری میان دو متغیر است رد و فرضیه H_0 که دلالت بر عدم معنی‌داری میان دو متغیر است پذیرفته می‌شود.

در رابطه با فرضیه دوم؛ «به نظر می‌رسد بین اندازه جمعیت با میزان مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی رابطه معنی‌داری وجود دارد». یافته‌های جدول ۴ و ۵ نشان می‌دهد که براساس تغییرات تعداد جمعیت و اندازه خانوار روستاها میزان مشارکت رسمی مردم را نشان می‌دهد. بر اساس این جدول میزان همبستگی بین اندازه جمعیت و میزان مشارکت $0/758$ محاسبه شده است که این نشان دهنده عدم ارتباط بین این دو متغیر می‌باشد. بنابراین فرضیه H_1 (فرضیه تحقیق) که دلالت بر معنی‌داری میان دو متغیر است رد و فرضیه H_0 پذیرفته می‌شود.

منابع:

آل غفور. سیدمحمدتقی، کاشف الغطاء. فاطمه (۱۳۸۸). «تأثیر شرایط اجتماعی اقتصادی بر مشارکت سیاسی زنان در ایران» فصلنامه بانوان شیعه، سال ششم، شماره ۲۰.

آرایش. باقر، حسینی. فرج اله (۱۳۸۹). «تحلیل رگرسیونی عوامل موثر بر مشارکت مردم در حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری منابع طبیعی تجدید شونده از دیدگاه کارشناسان منابع طبیعی استان ایلام»، نشریه اقتصاد و توسعه علوم و صنایع کشاورزی، شماره ۱.

بلیک زانت الیزابت (۱۳۸۶). «به سوی درک بهتری از مشارکت جوامع در رسیدن به توسعه پایدار زیست محیطی»، گروه حقوق محیط زیست دانشگاه شهید بهشتی، علوم محیطی، شماره ۵.

بیگللی. علی، زراءنژاد. منصور، آسودار. محمد امین، بصیر زاده. هادی، برادران. مسعود (۱۳۸۶). بررسی توسعه مکانیزاسیون کشاورزی در استان همدان، مجله علمی کشاورزی، جلد ۳، شماره ۲.

مارسدن. دیوید (۱۳۷۰). «رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی»، از سلسله انتشارات روستا و توسعه جهاد سازندگی، شماره ۴.

تقوی. نعمت‌الله (۱۳۷۸). «مبانی جمعیت‌شناسی»، چاپ دوم، انتشارات جامعه پژوه و دانیال، تبریز.

جباری. حبیب (۱۳۷۸). «مشارکت و توسعه اجتماعی»، مجموعه مقالات همایش توسعه اجتماعی وزارت کشور.

حجازی. یوسف، عباسی. عنایت (۱۳۸۶). «بررسی عوامل موثر بر مشارکت مجریان در طرح تعادل دام و مرتع»، منابع طبیعی ایران دانشگاه تهران.

خلیقی. نعمت اله، چکشی. بهاره، کیا. مرجان (۱۳۸۵). «بررسی نقش دانش بومی، مهاجرت و مالکیت در مشارکت روستاییان در بهره‌برداری بهینه از مراتع، آبخیز چهکنند - شهرستان بیرجند»، منابع طبیعی ایران، شماره ۵۹

تمنا. سعید (۱۳۸۷). «مبانی جمعیت‌شناسی»، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ پنجم.

- زیاری. کرامت الله، زندوی. سید مجدالدین، آقاجانی. محمد، مقدم. محمد(۱۳۸۸). «بررسی مشارکت شهروندی و نقش آن در مدیریت شهری شهرهای کوچک» نمونه موردی گله دار، ورزنه و هیدج»، جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۱۳.
- منصوری. علی، صفری. سعید، عباسی. داود، صالحی. مهدی(۱۳۸۶). «کاربرد مدل تحلیل مسیر در تبیین عوامل موثر بر رضایت شغلی»، فرهنگ مدیریت، سال ششم، شماره ۱۷.
- عبدی. برهان، سلطانی. علی، بذرگر. محمدرضا، امجدی. جبار،(۱۳۸۸). «ارایه راهکارهای جلب مشارکت ساکنان مناطق اسکان غیررسمی در فرآیند تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری»، هویت شهر بهار و تابستان کلانتری. صمد(۱۳۷۵) «مبانی جمعیت‌شناسی»، چاپ اول، انتشارات مانی تهران.
- هاشمی. سیدضیا، فولادیان. مجید، فاطمی‌امین. زینب(۱۳۸۸). «بررسی عوامل اجتماعی و روانی موثر بر مشارکت سیاسی مردم شهر تهران»، پژوهشنامه علوم سیاسی، شماره ۵.
- محسنی. منوچهر و جاراللهی. عذرا(۱۳۸۲). «مشارکت اجتماعی در ایران»، انتشارات آرون تهران.
- مقیم. مریم، مهram. بهروز، سعیدی رضوانی. محمود، آقامحمدیان شعرباف. حمیدرضا،(۱۳۸۷). «بررسی تاثیر ویژگی‌های شخصیتی و خصیصه‌ای کارکنان سازمان آموزش و پرورش خراسان رضوی بر میزان مشارکت آن‌ها در نظام پیشنهادها»، مطالعات تربیتی و روانشناسی.
- مرکز آمار ایران(۱۳۸۶). «ویژگی‌های جمعیت روستاهای مورد مطالعه بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۸۵».
- نیازی، محسن(۱۳۸۳). «تاملی در مورد رابطه بین ساختار قدرت در خانواده و مشارکت اجتماعی در شهر کاشان»، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۳، خرداد.
- نیازی. محسن(۱۳۸۱). «تبیین موانع مشارکت اجتماعی در شهر کاشان»، پایان‌نامه دکتری، جامعه‌شناسی، دانشگاه اصفهان.
- نوروزیفر. سید عبدالرحیم(۱۳۸۰). «مدیریت سازمان‌ها محلی و شهرداری‌ها»، انتشارات بازتاب. تهران.
- وثوقی. منصور، فرجی. افراسیاب(۱۳۸۵). «پژوهشی جامعه‌شناختی در زمینه عوامل موثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی مطالعه موردی روستاهای زرین دشت»، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۷.
- یزدان پناه. لیلا(۱۳۸۶). «موانع مشارکت شهروندان تهرانی»، فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۷، شماره ۲۶.
- Sally. Wehmeier,(2005), Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, oxford, Seventh Edition, P: 1171.
- Muraleedharan. K.(2008)Dynamics of people participation in development: A study with special reference to women participation in the local level planning in Kerala, Eldis Participation Resource Guide.
- Checkoway. Barry(2011), What is youth participation? Children and Youth Services Review 33 340–345.
- Gow. Daivid D., Jerry Vansant,(1983)Beyond the Rhetoric of Rural Development Participation: How Can It Be Done? World Development, Vol. 11, No. 5, pp. 421-446,. 0305-750X/83 \$3.00 + 0.00 Printed in Great Britain.
- Ferrara. Eliana La,(2002). Inequality and group participation: theory and evidence from rural Tanzania, Journal of Public Economics 85.

